

АНАЛИЗА

на

**ЗАСТАПЕНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА КЛИМАТСКИТЕ
ПРОМЕНИ И ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО
НАСТАВНИТЕ ПРОГРАМИ И НАСТАВНАТА
ПРАКТИКА ВО ПРЕДУЧИЛИШНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ**

АВТОРИ И ИСТРАЖУВАЧИ:

Александар Таковски
Бојан Шашевски

КОНЦЕПТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ И КООРДИНАЦИЈА:

Мартин Петрушевски
Никола Нешкоски
Сашко Јованов
Весна Павлова
Александар Стојаноски

ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКА ПОДГОТОВКА:

Александар Тодов

ЛЕКТУРА:

Марија Нешкоска

Оваа публикација е дел од проектот “Охрабрување на децата и младите во Северна Македонија да станат двигатели на промените за намалување на ранливоста на заедниците од климатските промени” спроведуван од УНИЦЕФ со финансиска поддршка на Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА)

За потребите на УНИЦЕФ истражувањето го спроведе Здружението на граѓани Еко Логик.

Ставовите во оваа публикација не ги изразуваат официјалните ставови на УНИЦЕФ и СИДА

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.2.016:502(047.31)

ШАШЕВСКИ, Бојан

Анализа на застапеност на темите за климатските промени и животната средина во наставните програми и наставнатата практика во предучилишното образование / [автори и истражувачи Александар Таковски и Бојан Шашевски]. - Скопје : Еко логик, 2021. - 33 стр. : илустр. во боја ; 28см

Библиографија: стр. 33-34. - Финансиер: Шведска агенција за меѓународна соработка и развој,
Оваа публикација е дел од проектот "Охрабрување на децата и младите во Северна Македонија да станат двигатели на промените за намалување на ранливоста на заедниците од климатските промени" спроведуван од УНИЦЕФ со финансиска поддршка на Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА)

ISBN 978-608-4798-03-3

1. Таковски, Александар [автор]

а) Предучилишно воспитание и образование -- Животна средина -- Наставни програми -- Истражувања

COBISS.MK-ID 55764229

СОДРЖИНА

• Вовед	3
• Методолошка рамка	6
• Наставно-воспитни програми наменети за предшколско образование	9
- Програма за рано учење и развој	9
- Програми на градинките	12
- Други извори на активности	14
• Прашалник	16
- Методологија на изработка и дистрибуција	16
- Резултати	17
• Заклучоци	32
• Користена литература	33

Здравата животна средина, адаптацијата кон климатските промени како и рационалното користење на обновливите извори на енергија се резултати кои општеството се стреми да ги постигне, како позитивни резултати за опстанокот на човештвото. Влади, економски друштва, еколошки и граѓански организации низ светот се само неколку од ангажираните учесници во борбата против глобалните закани како што се уништувањето на животната средина, загадувањето на почвите, водите и воздухот итн.. Создавањето долгорочно успешна стратегија и ефикасни решенија е можно само со систематско делување кое подразбира нексус од низа учесници и процеси. Процесот на образование, според нашето мислење, е клучниот процес и најважната алатка во сеопфатната и систематската грижа за животната средина и во делувањето против негативните последици од климатските промени, двете клучни теми кои се од интерес на ова истражување. За да биде успешен тој процес, потребна е вклученост на сите засегнати учесници, почнувајќи од институциите како Министерството за образование и наука, Бирото за развој на образованието, Министерството за труд и социјална политика, од една страна, и вработените во институциите за предучилишна возраст (директори, негувателките и воспитувачките во градинките), дечињата од предучилишна возраст, родителите, локалната самоуправа, општините, граѓанскиот сектор и пошироката јавност, од друга страна.

Но, вклученоста е само потребен, но не и доволен услов за успех. За да биде успешна стратегијата за соодветна грижа и заштита на животната средина и за делување против штетните последици од климатските промени, образованието кое е основа на ова делување треба да располага со соодветни, квалитетни, доволни и релевантни капацитети. Пред сè, ова се однесува на наставните ресурси (учебници, прирачници, сликовници, видео и аудиозаписи итн.) кои нудат готови решенија, наставни и воннаставни активности на темите од интерес кои наставниците можат да ги преземат и да ги применат во градинката, нејзиниот двор или пошироко, и/или, пак, нудат модели за подготовка на наставни и воннаставни активности кои самите наставници би можеле да ги организираат и да реализираат со децата во својата група и со учениците. Уште поважно, наставните планови, теми, содржини и активности треба да нудат квалитетна можност за стекнување свесност и

знаење кое кај децата од предучилишна возраст ќе претставува темел за подоцнежна доградба на нивните еколошки свесни, совесни и активни личности на личен и професионален план.

Во овој контекст, почетна претпоставка од која се тргнува во рамките на ова истражување е дека наставните планови и програми изработени од **Министерство за образование и наука, Биро за развој на образование**, нудат одредени насоки, предлози и содржини од областа на климатските промени, животната средина и тие содржат и активности во прилог на образованието на дадените теми, а претставуваат и можност за стекнување зелени вештини. Но, видот, обемот и квалитетот на дадените содржини и особено квантитетот, опсегот, разноликоста на наставните ресурси потребни за реализација на наставните и воннаставните активности предвидени со овие програми сè уште се на ниско ниво. Досегашните анализи на темата покажаа дека во рамките на предучилишно образование, постои дисбаланс меѓу ниската застапеност на темите за животната средина и отсуството на темите поврзани со климатските промени (**Поленаковиќ, 2020**), на ниво на основно образование програмите се застарени, а

застапеноста, особено на темата климатски промени речиси и да не постои (Јовановска, 2020). Дополнително на ова, вклученоста на овие содржини во формалното образование е сегментирана, во поединечни предмети, без нивна меѓусебна поврзаност или корелација. А обемот на досега развиените наставни ресурси за нивна реализација е многу мал.

Анализата на застапеноста на темите за климатските промени и животната средина ќе помогне да се креираат модерни, квалитетни и релевантни дидактички извори за (вон)наставни активности преку чија примена децата од предучилишната возраст ќе имаат можност да стекнат не само корисно знаење за темите кои се од глобален еколошки интерес, како што се: животната средина, климатските промени, обновливите извори на енергија, велосипедизмот како зелена алтернатива, туку ќе имаат и можност да се вклучат во активности/акции кои одат во прилог на генералната цел - поздрав живот преку зголемена свест и учество во одржувањето поздрава животна средина и преку намалување на влијанијата на климатските промени.

Конечно, постигнувањето на горенаведената цел е во синхронизација со проектот “Охрабрување на децата и младите во Северна Македонија да станат двигатели на промените за намалување на ранливоста на заедниците од климатските промени” спроведуван од УНИЦЕФ со финансиска поддршка на Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА)

Проектните цели вклучуваат и поддршка за развој на образование во областите на животна средина и климатски промени, да се создаде можност и да се изградат капацитети со помош на кои најмладите и сите граѓани воопшто ќе можат поуспешно да се справат со предизвиците од климатските промени и поуспешно да се грижат и да ја заштитиуваат животната средина, така што на децата од предучилишната возраст ќе им се понудат можности за учење преку активност/делување и вклученост во заедницата, а тоа ќе доведе до развој на еколошки и социјално одговорни личности.

Тоа ќе се постигне преку детална анализа на наставните програми, а резултатите од анализата ќе бидат искористени за изработка на соодветни наставни и воннаставни активности поврзани со животната средина и климатските промени со што ќе се поддржат напорите на **Министерство за образование и наука, Биро за развој на образование** и на **УНИЦЕФ** за создавање квалитетни образовни програми и ресурси од областите од интерес.

МЕТОДОЛОШКА РАМКА

За да обезбеди квалитетни информации потребни за иден развој на ресурси за наставни активности и за поквалитетни наставни програми од областа на климатските промени и животната средина, истражувачкото прашање од кое тргна тимот на Еко Логик е следново: „Каква е застапеноста на темите за климатските промени и животната средина во наставните програми и практики во предучилишните образовни институции?“. Генералните постапки за собирање на бараните податоци со чија помош треба да се утврди застапеноста на темите од интерес се следниве:

а) Идентификација на изворите на наставно-воспитните теми, содржини и активности од областа на образованието за климатските промени и животната средина, кои се достапни и користени во институциите за ран детски развој и образование.

б) Идентификација на конкретните теми, содржини и активности поврзани со темите од интерес, а содржани во идентификуваните извори, но и активности кои се спроведуваат надвор од оние кои се предвидени со програмата.

Во однос на првата истражувачка постапка (**извори на наставни активности поврзани со темите од интерес**), тимот на Еко Логик ги идентификува следниве извори на наставни ресурси:

а) Стандарди за ран детски развој и Програма за рано учење и развој изготвени од Министерството за труд и социјална политика, и

б) **Годишни програми** на градинките и центрите за ран детски развој.

в) За да се комплетира сликата за образованието за климатските промени и животната средина кое се организира и се спроведува во институциите за ран детски развој, спроведен е **електронски прашалник** со вработените од институциите за предучилишно образование.

По определувањето на главните потенцијални извори на барани податоци (наставни теми, содржини и активности од темите од интерес), преку квалитативна обработка (темелно разгледување и читање), направена е **анализа на содржината на наставните програми**:

- 1) **За да се идентификуваат целите, темите и содржините** поврзани со темите за климатските промени и животната средина.
- 2) **За да се идентификуваат активностите** кои се предлагаат како инструменти за реализација на овие теми и цели.
- 3) **За да се идентификува поширокиот контекст** во кој се појавуваат темите од интерес.

Конкретните прашања со чија помош е дојдено до бараните податоци се следниве:

- а) **Кои теми и содржини** во областите за климатските промени и животната средина се дел од наставните програми за предучилишна возраст?
- б) **Дали и какви други еколошки теми** постојат во тие програми и како се поврзани со оние од областите на животната средина и климатските промени?
- в) **Какви наставни и воннаставни активности се предложени во** програмите со чија помош треба да се реализираат предвидените теми и содржини од областите на животната средина и климатските промени?

г) **Кои се изворите на овие активности и кои други институции и организации покрај надлежните министерства и Бирото за развој на образованието имаат учествувано во изготвување на ресурсите за (вон)наставните активности од областите на животната средина и климатските промени?**

д) **Дали постојат и други извори на активности и кои?**

Имајќи предвид дека овие извори не се единствените кои воспитувачките од предучилишните институции ги користат, од една страна, а, од друга страна, потребата квалитативно да се испитаат нивните искуства, мислења и ставови поврзани со темата на образование за климатските промени и животната средина и притоа да се обезбедат поквалитетни дидактички ресурси за него, изработен и спроведен е прашалник чија основна цел е собирање податоци во врска со генералното прашање **„Какви искуства, ставови, потреби и препораки имаат воспитувачките од градинките во однос на наставните теми и активности од областа на еколошкото образование генерално, но и поконкретно, за образованието за климатските промени и животната средина?“** Резултатите од текстуалната анализа на идентификуваните програми и анализата на нивната содржина се дадени во продолжение.

НАСТАВНО-ВОСПИТНИ ПРОГРАМИ НАМЕНЕТИ ЗА ПРЕДШКОЛСКО ОБРАЗОВАНИЕ

ПРОГРАМА ЗА РАНО УЧЕЊЕ И РАЗВОЈ.

Програмата за рано учење и развој на Министерството за труд и социјална политика утврдува низа општи и конкретни цели за рано учење и развој во рамките на кои се поместени неколку еколошки теми. Во прилог се дадени подцелите, развојните периоди и предложените активности поврзани со општата тема на екологија за да се понуди фокусиран преглед на застапените еколошки теми и активности, а со тоа и да се даде појасна слика за тоа дали и колку се застапени темите за климатските промени и животната средина.

Подцел	Развоен период	Предложена активност
Љубопитност и иницијативност	4-5	Децата да експериментираат со почва, вода, песок, ткаенина и сл. и да разговараат со воспитувачот за тоа што и како направиле, откриле, научиле. Воспитувачот ги потенцира разликите во начините кои ги користеле децата во експериментирањето и откривањето
	5-6	Истражуваат песок, вода, воздух, хартија, ткаенина, магнет и сл.
Логика и размислување	4-5	Активности во кои со децата се собира отпадна хартија и истата се користи за изработување на нешто според идеите кои заеднички се предложени

Запознавање и
разбирање на
околината

3-4	<p>Посета и учење во природа, пропратено со разговор за инсектите, животните, луѓето во местото, за нивните видливи карактеристики. Активности од еколошки карактер (акции за чистење, рециклирање, негување на растенијата и околината градинарско катче и сл.).</p> <p>-Користење драматизации со еколошки пораки.</p>
4-5	<p>Посета и учење во природа со разговор за инсектите, животните, луѓето во местото, за нивните видливи карактеристики. Учество во активности од еколошка природа. Рециклиран материјал или неупотреблив, но безбеден материјал.</p> <p>-Изработка на календар на природата и внесување секојдневни настани и ситуации во него, разговори за календарот.</p>
5-6	<p>Активности во кои детето ги истражува својствата на водата, воздухот, звукот, почвата, светлината, прошетки, посети и учење во природа преку разговор за инсектите, животните, растенијата и луѓето во местото на живеење, за нивните видливи карактеристики и сл.</p> <p>-Истражувачки активности за деловите, користа, циклусот на раст и развој, садењето, и одгледувањето на растенијата. Учествува во активности за зачувување на средината, разговара, ја објаснува потребата од одговорно однесување. Активности за креативно изразување на детето преку рециклиран или неупотреблив, но безбеден материјал. Детето учествува во активности од еколошка природа.</p>

Уметност	5-6	<p>Ајде да компонираме: „Нашата екохимна“. На одреден краток текст децата измислуваат заедничка мелодија која се снима и потоа се запишува со ноти. Игри и активности во кои се изработуваат разни инструменти и тропалки со чашки од јогурт и зрнести семиња, свончиња од тапи и шишиња, свирчиња од дрвца итн.</p> <p>- Со изработените инструменти од природен материјал децата ги свират песните: „Засади дрвце“; „Зајак во град“; „Чувај ја природата“ итн.</p>
----------	-----	--

Табела 1. Приказ на еколошките активности предложени во програмата за рано учење и развој.

Од табелава може да се види дека дел од предложените активности всушност претставуваат генерални насоки како да се изведат одредени активности (експериментирање со почва, разговор за природата), без притоа да се даде основна структура на самите активности и на нивната организација. Но, **активностите се разновидни** (разговор, набљудување, непосреден контакт) и тие **одат во прилог на создавање основно знаење и свест за живата природа/средина и нејзината заштита**, основа на која ќе можат да се надоградат зелени знаења и вештини во иднина. **Ниту една од предложените активности не е на темата за климатските промени**, поголемиот дел се наменети за општо запознавање на децата со животната средина и за подигнување на свеста од потребата од нејзина заштита.

Може да се каже дека поради својата нормативна природа, односно за да се утврдат целите и предложените општи насоки за нивно исполнување, самата програма не е квалитетен, а можеби ни соодветен извор на активности во областа на образованието за климатските промени и животната средина.

Вакви конкретни насоки за осмислување и организација на активностите за реализација на зацртаните цели, особено оние во областа на образованието за климатските промени, животната средина и екологијата воопшто, не можат да се најдат во **Упатство за користење на активностите од програмата за рано учење и развој за стекнување на здрави животни навики и безбедно однесување кај децата од предучилишна возраст во установите за згрижување и воспитување деца**. Но, исто така не можат да се најдат ниту во **Упатство за реализација на програмата за рано учење и развој и достигнување на стандардите за рано учење и развој преку вклучување на традиционални игри во установите**. Примери за конкретни активности од областа на еколошкото образование може да се најдат во програмите на самите градинки, како и во визуелниот инфо приказ на спроведените активности достапни на електронските страници на дел од градинките. Вреди да се земе предвид можноста дека бројот на градинки кои спроведуваат вакви и слични активности е поголем, но поради непостоење на веб-страница или поради нејзино неаужурирање, податоците за вакви настани да не се достапни.

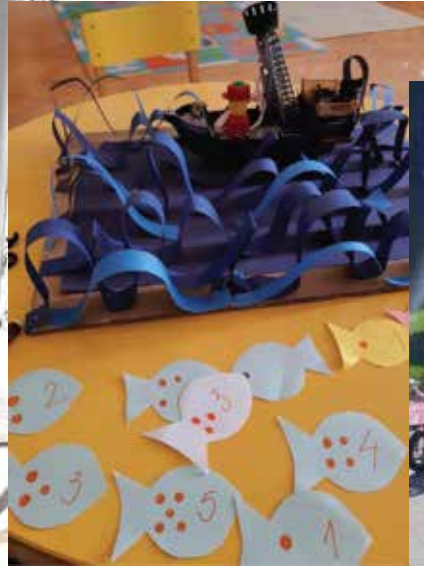
ПРОГРАМИ НА ГРАДИНКИТЕ

Од анализираните веб-страници на седум скопски и две кумановски градинки, може да се заклучи дека најчест тип на активности се ликовните изложби, настаните - приредби преку кои се одбележуваат светските денови на пролетта, екологијата, водите итн., акциите за засадување и чистење и сл. Во продолжение се дадени примери за ваквите активности:

3.2.1 ЈУГД Кочо Рацин, Скопје најчесто организира ликовни активности и изложби за подигнување на свеста кај децата за важноста на водата, природата и екосистемот. Наведени се и следниве настани: Наши океани, наша иднина, Светски ден на океаните, Океаните се срцето на нашата планета, Да ја заштитиме животната средина, Немаме резервна планета, Ден на планетата Земја, Сроеви на почвата, Садење, Ден на пролетта и Ден на водите.

3.2.2 На сличен начин [Весели цветови](#) организира настани / активности кои ги одбележуваат настаните поврзани со темата на екологијата како [Ден на планетата Земја](#), [ликовни изложби](#), акции за садење, работилници за рециклирање, [Меѓународен ден на пролетта и екологијата](#), [пролет и екологија](#). Меѓународен ден на водата, приредби за Денот на екологијата, [изложби за Денот на планетата Земја](#), собирање отпад, чистење, [акции за собирање отпад](#) и [посета на места од интерес](#), Светски ден за заштита на животната средина, Значењето на енергијата за живиот свет и изложба на тема Вода и одржлив развој.

3.2.3. Градинката [Буба Мара](#) од Куманово организира Изложба за распаѓање на отпадните материји, биодиверзитетот, дистрибуцијата на вода, рационалното користење на енергијата итн.

ДРУГИ ИЗВОРИ НА АКТИВНОСТИ

Точниот број и опсег на досега изработените или приспособени ресурси за активности поврзани со образованието за климатските промени и животната средина наменети за предучилишната возраст не може да се утврди поради непостоењето централен регистар / архива на податоци во врска со ресурси и активности од овој карактер развиени во рамките на проектите спроведени од невладините организации, граѓанските здруженија или, пак, од групи на граѓани.

Од една страна, постојат неколку регистри на невладини организации <https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=node/43>, потоа <https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=node/49>, како и <https://nevladini.skopje.gov.mk/>, но тие нудат административни податоци (име на организација, сектор на делување, адреса итн.), но не и детална листа на спроведени проекти и во нивни рамки активности кои би можеле да бидат релевантни за ова или за некое слично истражување. Од друга страна, на страната на националната агенција Еразмус се наведени сите грантирани проекти, меѓу кои и оние од областите екологија и образование <https://www.na.org.mk/results/>, но не се даваат никакви дополнителни информации во врска со бараните податоци, освен име на организацијата која го добила грантот и називот на проектот. Земајќи го предвид овој проблем, тимот на **Еко Логик** реши потребните информации (наставни и воннаставни активности од областа на образованието за климатските промени и животната средина) да се обиде да ги добие преку **електронскиот прашалник** спроведен меѓу воспитувачки и негувателки од неколку градинки од Скопје и на територија на нашата држава.

Од горенаведеното може да заклучиме дека програмата за рано учење и развој утврдува стандарди за стекнување знаења и вештини и дава општи насоки за развој на конкретни активности со чија помош би се стекнале, но самата таа не претставува извор на такви активности. Според нашето пребарување, не постои официјален учебник или прирачник за наставни методи и активности од областа на животната средина и климатските промени исклучиво наменет за предучилишната возраст. Активностите кои се спроведуваат во прилог на овој тип на образование во рамките на предучилишните установи произлегуваат од наставно-воспитните програмите на градинките, подложни на локални варијации (постојат разлики во организацијата на активностите не само меѓу градинките туку и меѓу објектите кои се составен дел на една градинка со повеќе ќерки-градинки), или, пак, се резултат на индивидуална иницијатива.

Најчестите теми на активностите организирани во градинките се екологија, вода, садење/раст, рециклирање, отпад.

Најчестиот тип на активности се ликовните изложби и приредбите, а во нешто помала мера

се теренските активности како расчистување на дворовите, садење нови цветчиња и ниски растенија, и тоа организирани најчесто по повод Денот на планетата Земја и Денот на екологијата.

Со други зборови, ресурси за активности не постојат, а активностите се сезонски, со мал опсег и со недоволна разноликост.

Сепак, предвид треба да се земе можноста од постоење на неофицијални извори на наставни алатки и активности, создадени од самите вработени во градинките како по сопствена иницијатива, така и по иницијатива на организации кои делуваат во областа на еколошкото образование, а кои имаат организирано активности чиј резултат се или капацитети (во прв ред вештини стекнати преку работилници) за организација на образование за еколошки теми, или, пак, низа на ресурси и/или активности кои им биле ставени на располагање на вработените од институциите за предучилишно образование.

ПРАШАЛНИК

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИЗРАБОТКА И ДИСТРИБУЦИЈА

За да се идентификува застапеноста на темите од интерес и за да се регистрираат мислењата, искуствата, потребите и препораките на воспитувачките од градинките кои се однесуваат на еколошкото образование, а со посебен акцент на образованието за животната средина и климатските промени, тимот на **Еко Логик** изработи електронски прашалник [Образование за животна средина и климатски промени](#) кој е дистрибуиран во периодот од **26 јули до 3 август 2021 година** со помош на мрежата на соработници на **Еко Логик**. Прашалникот содржи 31 прашање, распределени во пет дела (демографски прашања, запознатост и застапеност на теми, наставни

активности, наставни ресурси и извори на наставни ресурси). Секој дел содржи комбинација на затворени прашања (за да се измери фреквенцијата на одговорот) и отворени прашања за да се добијат подлабински, релевантни сознанија во врска со темите од интерес. Прашалникот го пополнија **39 испитаници** чии одговори се дадени во продолжение:

РЕЗУЛТАТИ

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ

1. 100% од испитаниците се вработени во државни градинки.

2. Поголемиот број испитанички се воспитувачки во скопски градинки, 23, а другите 16 се од Неготино, Прилеп, Велес, Чешиново-Облешево, Кочани.

3. Најголемиот дел од испитаничките работат со деца на возраст од 5 до 6 години, 16 воспитувачки, 10 работат со деца на возраст од 4 до 5 години, 7 воспитувачки со деца од 3 до 4, а 6 со деца од 2 до 3 години. Односно, добиените резултати, пред сè, се однесуваат на работата со деца од 4 до 6 години.

4. Наставен јазик: 36 македонски, 3 албански.

ЗАПОЗНАТОСТ И ЗАСТАПЕНОСТ НА ТЕМИ

Воспитувачките најдобро се запознати со следниве теми:

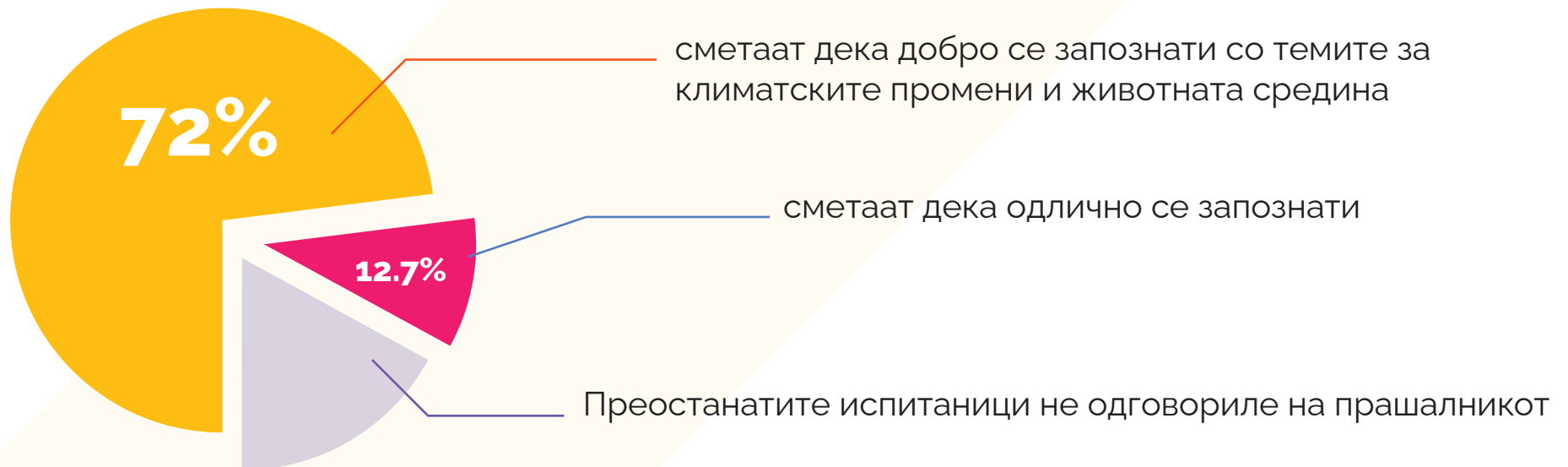
РЕЦИКЛИРАЊЕ

ЗАГАДУВАЊЕ НА
ВОДАТА И ВОЗДУХОТ

КЛИМАТСКИ
ПРОМЕНИ

ЖИВОТНА
СРЕДИНА

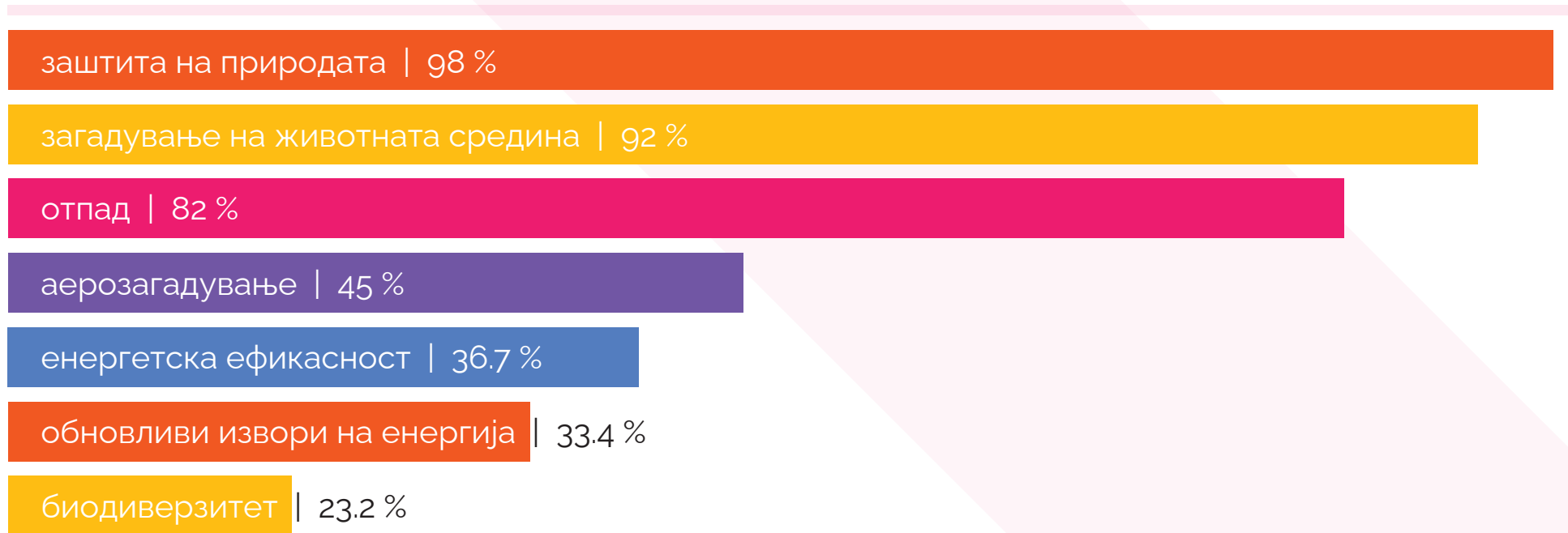
но, помалку со темите за отпад, обновливи извори на енергија.

Во толкувањата на воспитувачките за поимот животна средина доминира разбирањето на феноменот како средина во која живеат луѓето и другите растителни и животински видови, а образованието за животната средина подразбира информирање, подигање свест и вградување позитивни емоции и љубов на децата кон животната средина.

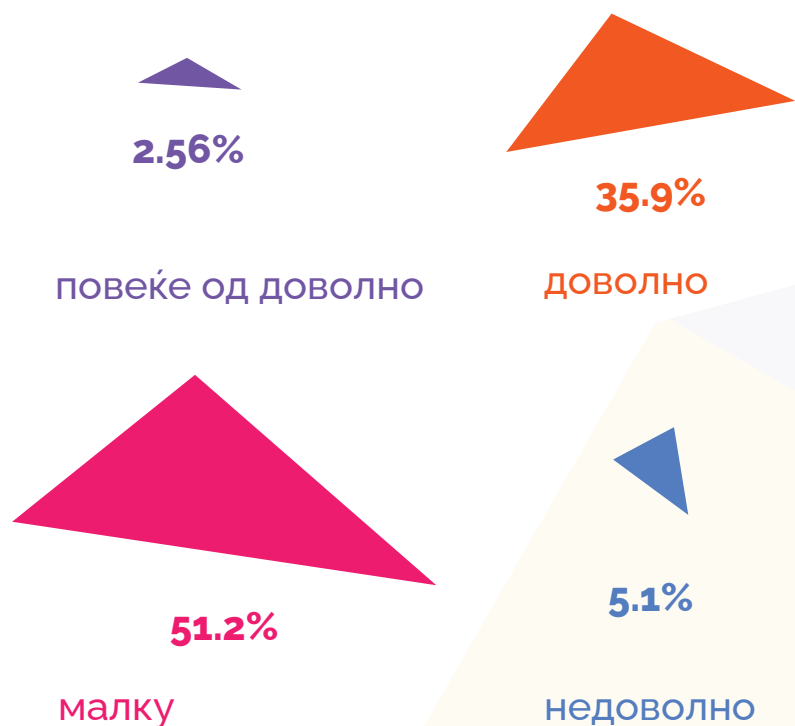
Разбирањето на феноменот на климатски промени меѓу испитаниците варира од конкретно разбирање базирано на неколку аспекти (причини, манифестации, резултати) на климатските промени до општи констатации за важноста на овие промени, но и за значењето кое таквите промени го имаат за човековиот живот. За разлика од претходното прашање, бројот на одговори на ова прашање е многу помал, што потенцијално укажува на недоволна запознатост со темата на климатски промени.

Застапеност на содржини и теми поврзани со областите на климатските промени и животната средина во практиката:

а во помала мера, под 10 %, одржлив развој и одржлив транспорт.

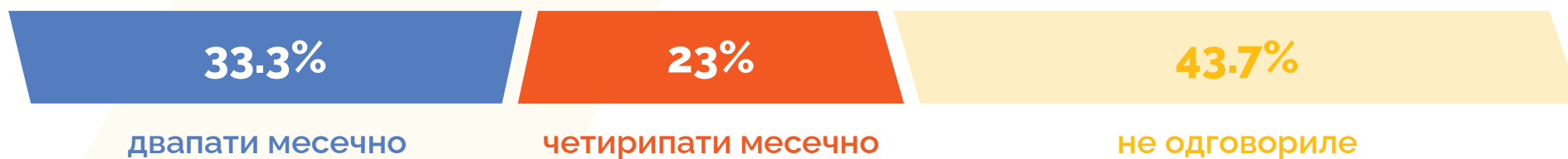
Застапеност на темите за климатски промените и животната средина во наставната програма:

Застапеност на темите за климатските промени и животната средина во практиката;

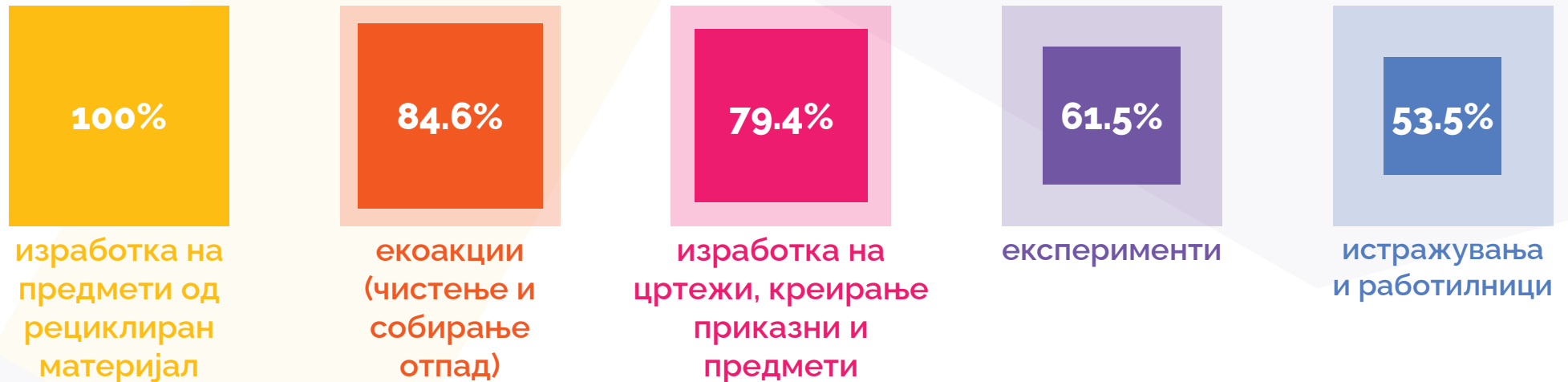

Динамиката на организирање активности за темите за климатските промени и животната средина:

АКТИВНОСТИ

Тип на активности кои најчесто се организираат во прилог на образованието во областите на климатските промени и заштитата на животната средина:

Други активности организирани од воспитувачките:

Најчест извор на активности:

Дали имате спроведено активност:

да | 82%

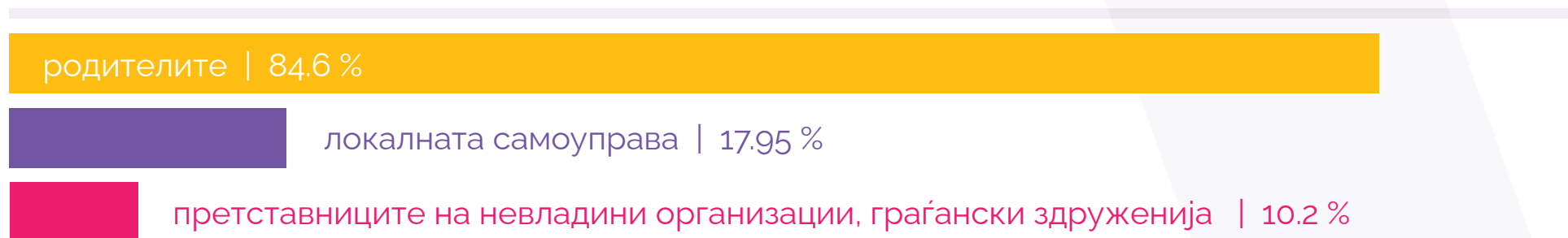
не | 18%

Спроведени активности:

- ★ Собирање стара хартија и изработки од отпаден материјал;
- ★ активности и експерименти со вода, за кружењето на водата во природата, садење семиња и нивно набљудување при целосниот раст и развој од зрно до растение;
- ★ обновливи извори на енергија и изработка на вртелешки;
- ★ расчистување на дворот итн.;
- ★ собирање пластични капачиња;
- ★ собирање стара хартија, садење дрвца и цвеќиња во дворот и блиската околина.

- ✳ Изработка на едукативни играчки;
- ✳ посета на пречистителна станица;
- ✳ екоградина во нашата градинка;
- ✳ засади дрво на генерацијата;
- ✳ рециклирање отпад, модна ревија од рециклиран материјал;
- ✳ учество во еконастани.
- ✳ Ден без автомобили;
- ✳ ликовна работилница;
- ✳ детска недела;
- ✳ екоден;
- ✳ промоција на екозанимални на отворено;
- ✳ одбележување на денот на здрава храна;
- ✳ акција за пошумување;
- ✳ собирање отпадни батерии;
- ✳ одбележување на Светскиот ден на енергетската ефикасност, Денот на пролетта, Денот екологијата и на Светскиот ден на животната средина.

Кој учествувал во активностите:

Соработка со општината:

Дали имате спроведено активност:

Дополнителни активности кои треба да се спроведат за да се остварат целите

Работилници и работни акции.

Да се организираат обуки, семинари за воспитувачите во градинките за да можат стекнатите искуства и знаења да ги споделат со колешките, дечињата и нивните родители.

Активно учество на родителите и децата заедно во еколошки акции.

Целосна едукација на персоналот во градинките, родителите, заедницата.

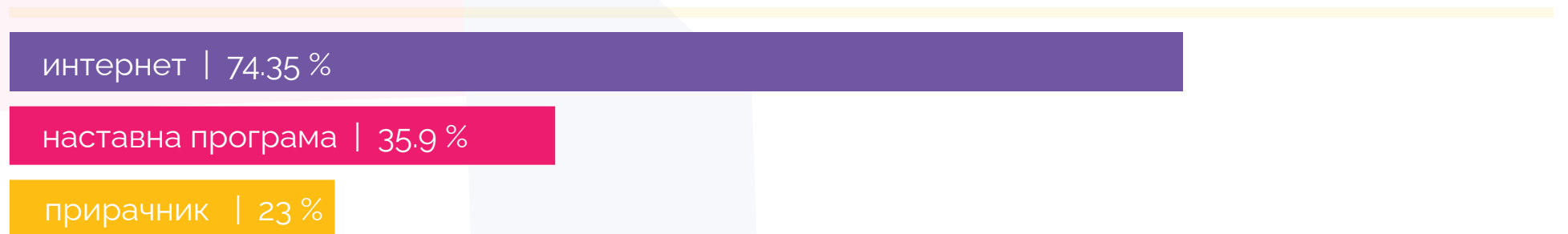
Организирање на просторот во градинките за изведување на експерименти, набљудување и истражување, отворени занимални каде што ќе бидат прикажувани експерименти во кои ќе можат да се вклучат и самите деца, екокараван, екопретстави, Работилници, поголема застапеност на вакви активности и повеќе материјали за работа.

НАСТАВНИ РЕСУРСИ

Дали вашата градинка има соодветни ресурси (прирачници со активности, списанија, материјали, игри, алатки, модели, опрема, архива на активности) за спроведување активности на тема животна средина и климатски промени?

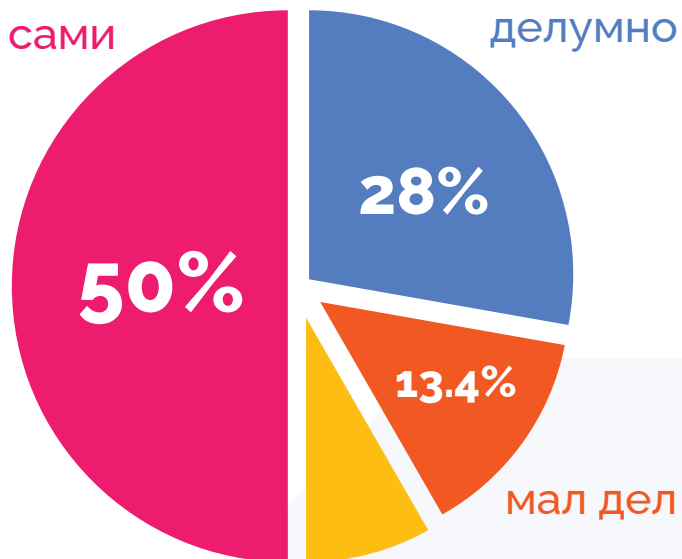
Какви ресурси користите за да создадете и за да организирате активности на тема животна средина и климатски промени?

- ★ Назив на ресурс: Сlikовници ОХО, снимени содржини на YouTube на овие теми, Pinterest, Facebook, страници на градинките или самостојни страници, сликовници од градинката „Човекот што го украде сонцето“, Dad's Lab, www.fao.org, сликовници на овие теми од „Просветно дело“, детското списание „Смешка“, сајтот на GLOBE.

Колку се достапни овие извори:

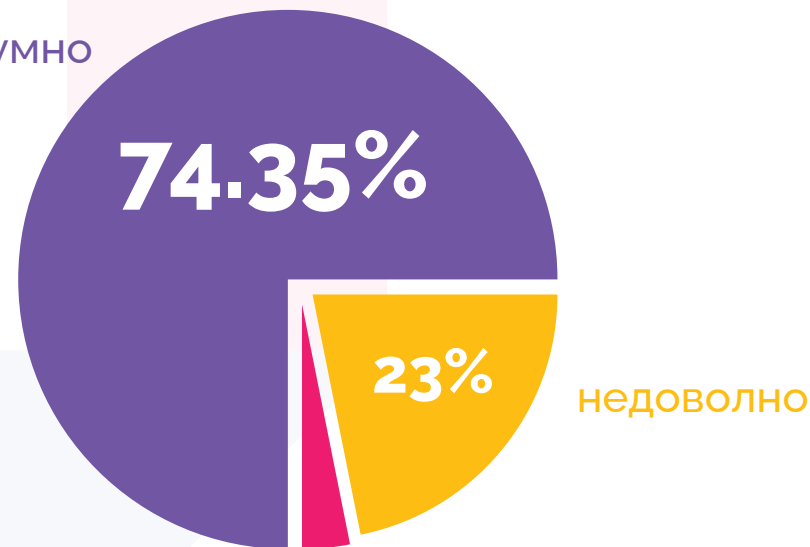
најчесто сами
наоѓаме

не одговориле на прашалникот

Колку достапните ресурси ви се доволни за реализација на образованието за животната средина и климатските промени?

делумно

не одговориле на прашалникот

Какви дополнителни ресурси според вас се потребни за реализација на современа и квалитетна настава на темите животна средина и климатски промени? Што треба да се набави дополнително, да се создаде, обмисли?

- ★ Формирање природно-истражувачки центар опремен со средства за истражување и експериментирање. Стјуард Колхаген е професор во областа на природните науки, и како експерт во ова, тој беше дел од образовната реформа која што вклучуваше обуки со наставници и ментори. Потребата за ваква реформа, конкретно во Северна Македонија е голема, и оваа

стратегија промовира нов сет на вештини, како критичко размислување и решавање проблеми поврзано со вештините на 21-ви век. Овие работилници, со Колхаген како водич, се главно поврзување на УНИЦЕФ со наставниците и менторите, со цел споделување пристапи, разбирање на нови методи кои би биле добредојден внес во секојдневната нивна работа, проба на различни интересни и практични експерименти со предмети и ресурси од домаќинствата, и слично.

- ✦ Истражувачки центри, сликовници, едукативни видеа, микроскоп, природни материјали, разни реквизити за истражување, обуки, семинари, Обука на наставниот кадар за зајакнување на компетенциите во таа област. Прирачник за работа со теми кои треба да се обработуваат.
- ✦ Посебна просторија која ќе биде опремена и приспособена за истражување, експерименти, прирачник со експерименти, вежби преку кои децата сами ќе дојдат до целта, соработка меѓу градинките, мали работилници и екокатчиња по дворовите на градинките кои децата сами ќе ги одржуваат, а родителите понатаму ќе ги дополнуваат со потребни ресурси преку кои децата ќе истражуваат.

Колку од понудените и достапни активности и ресурси кои ги користите во наставата од областите на животната средина и климатските промени се дел од образовните програми изготвени од Министерство за образование и наука и Биро за развој на образование?

Дали вие или вашата градинка сте учествувале во проект во рамките на кој се спроведени активности (обуки, наставна практика, изработка на прирачници, работилници) од областа на образованието за животната средина и климатските промени?

Доколку одговоривте потврдно на претходното прашање, ве молиме наведете неколку од спроведените активности и кажете нешто повеќе за ова искуство. (организатор на активностите, опфатени теми/области, цел, времетраење, резултати итн.)

- ✳ Работилниците како по пример на предавачот Стјуарт; боенка, активности со натпреварувачки карактер (кој ќе собере повеќе капачиња, батерии и сл.) компостирање, организирани активности со родителите и децата на тема „Разубавување на дворот во градинката“.
- ✳ Проектот на Министерство за образование и наука „Градини во детските градинки“ кој беше успешен додека раководителот на проектот беше во објектот каде што имаше градина. А потоа никој не го одржуваше местото, поради недостиг на време, ресурси. Проектот „Рециклирање на хартија“, ги полневме контејнерите со хартија сè додека не се преполнија, а потоа ништо понатаму.....проект на ОХО за заштита на вода, воздух и почва.
- ✳ Прирачник за потребите на проектот „Дојдете деца природата ве вика“.
- ✳ Обука за зајакнување вештини и знаења од областа на природните науки, животната средина и климатските промени, петдневна обука од по 4 часа на ден, организатор Еко Логик.
- ✳ Проект: Собираме отпадно масло за готвење со Петко за рециклирање на маслото во биогориво и за заштита на животната средина, односно на реките и почвата.
- ✳ Екопроект во групата на аматерски проекти, во организација на Министерство за животна средина и просторно планирање. Темите преку кои децата изведуваа истражувачки активности беа: вода, воздух, почва. Еколошка едукација ОХО.
- ✳ Erasmus + проекти „Еко градини“, „Наш свет, наш отпад“, „Мали луѓе за големи промени“, „STEAM classroom“ - проект за обновливи извори, енергетска ефикасност.

Завршни коментари

- ✦ Да се организираат повеќе активности за да можат повеќе воспитувачки да се вклучат и да стекнат знаења бидејќи тие што се вклучени не ги споделуваат своите искуства со колешките, нешто што задолжително треба да го воведеме во градинките.
- ✦ Обуки и работилници со што поголем број воспитувачи, поголема мотивираност и прирачник за работа.
- ✦ Потребни се повеќе активности и наставни програми поврзани со животната средина, климатските промени и екологијата.
- ✦ Потребни се реквизити со показни вежби за да се запознаат децата подобро со заштита на животната средина, уште во најраната возраст.
- ✦ Да има повеќе обуки, работилници, материјали, прирачници, заеднички активности меѓу различни градинки. Единствената идеја според мене е создавање одржливи истражувачки работилници и екоцентри на отворено во кои активно ќе се вклучат и децата и воспитувачите и нивните родители.

Вработените во градинките сметаат дека најдобро се запознати со темите на климатските промени, животната средина како и со загадување на животната средина, а сопственото знаење за темите животна средина и климатски промени го оценуваат како добро. Таквата оценка ја потврдува и нивното разбирање на темите дадени како одговор на прашањата 7 и 8 (што се климатски промени и животна средина според нив).

Најзастапени теми поврзани со темите од интерес во нивната практика се темите за заштитата на природата, а и загадувањето и отпадот. Самите теми, животна средина и климатски промени, малку/недоволно се застапени во наставата програма, но, според поголемиот дел од воспитувачките, доволно се застапени во нивната практика. Оваа разлика, доколку е емпириска, а не само перцептивна, укажува на постоењето самоиницијативност во подготовката на активностите за овие теми.

Најчест тип на активности кои се организираат во прилог на реализација на наставата за климатските промени и животната средина се:

- ✳ изработка на предмети од рециклиран материјал,
- ✳ еколошки акции (чистење, садење),
- ✳ изработка на разни предмети,
- ✳ одбележување денови на екологијата,
- ✳ природата,
- ✳ работилници,
- ✳ експерименти - демонстрации на одредени појави.

Најчест извор на овие активности е **самиот наставник**. Во овој контекст **82%** од воспитувачките самите имаат **осмислено активности** кои се слични на веќе наброените (собирање стара хартија, изработка на предмети од рециклиран материјал, **експерименти** - демонстрации на природни феномени како кружење на водата, **посета на институција од интерес, екоградини и катчиња, јавни настани**, претстави и презентации, **едукативни видеа** итн. Во ваквите акции **најмногу имаат учествувано родителите**, а многу помалку претставниците на локалната самоуправа или невладините организации. **Обемот на овие иницијативи организирани од наставниците не е доволен за да се подигне свеста, да ги информира и да ги инволвира децата активно да се грижат за животната средина.**

Дополнителни активности кои треба да се преземат за да се оствари оваа цел, **активности кои се**

предложени од сите наставници, а не само на оние кои сметаат дека досегашните активности се недоволни, вклучуваат: **обуки, семинари** за да можат воспитувачите стекнатите искуства и знаења да ги споделат со колешките, **активно учество на родителите**.

Повеќе активности надвор од градинките, капацитети (материјални) со кои ќе може да им се овозможи на децата да експериментираат, набљудуваат и да учат на тој начин, настани за подигање на јавната свест, целокупна вклученост на сите, **екокатчиња и експериментални занимални со опрема** и функционално уредување на дворовите за да им се овозможи на децата во реален контекст да истражуваат и да учат.

Според воспитувачките од градинките, **градинките немаат соодветни ресурси за изведба на образование за климатските промени и животната средина, а најчест извор на овие активности се интернет-страници кои воспитувачките сами ги наоѓаат**, или платформи како YouTube, Pinterest каде што воспитувачките сами наоѓаат материјали/активности. Некои од интернет-страниците кои воспитувачките ги наведоа како извор на материјали се Dad's Lab, www.fao.org, Globe, додека, пак, дел од печатените материјали кои ги имаат користено вклучуваат сликовници изработени од ОХО и сликовници во издание на Просветно дело. Иако во голема мера овие извори претставуваат материјали кои воспитувачките самите ги наоѓаат, тие сметаат дека **овие ресурси на активности не се доволни**, што укажува на потребата од помош. Конкретно, **изворите и активностите кои воспитувачките сметаат дека се потребни** за квалитетна настава за климатските промени и животната средина се: формирање **природно-истражувачки центар** (експериментална занимална) опремен со средства за истражување и експериментирање; **креативно истражувачко катче** каде што децата сами ќе истражуваат и учат, опремено со различни ресурси; **материјали за реализирање на активности, прирачници, плакати, сликовници, едукативни видеа, обука на наставен кадар**, редовна настава и активности поврзани со дадената област.

Од завршните коментари и препораки доминира ставот дека треба да се организираат обуки за воспитувачките за изведување еконаластава, да се изготват прирачници и да се создадат логистички капацитети (простор специјално дизајниран за еконастава).

Анализата на наставната програма за рано учење и развој укажа на делумна застапеност на темите за климатските промени и животната средина. Притоа, темата животна средина е позастапена преку низа активности како изработка на различни предмети, прошетки во природа, експерименти итн., кои влијаат врз создавањето претстава и свест за важноста на животната средина кај децата. Темата за климатските промени е речиси отсутна од програмата. Анализата на наставната практика добиена преку анализа на официјалните интернет-страници на неколку градинки покажува дека најзастапена тема во рамките на спроведените активности е грижата за животната средина, додека темата за климатските промени е отсутна од практиката. Најчести типови на активности кои се организираат во градинките за да се подигне свеста кај децата се приредби, изработка на цртежи и предмети на дадена тема (значење на водата, Ден на екологијата итн.), садење, расчистување на дворовите и по некоја посета на институции од интерес.

Ваквите активности, како што покажаа резултатите од прашалникот, се резултат на индивидуалната иницијатива на наставниците, затоа што наставните програми наменети за градинките и постојните наставни ресурси не се доволни за да понудат квалитетна настава во областа на животна средина и климатски промени.

Резултатите од прашалникот во овој контекст укажаа на недоволна застапеност на темите на животната средина и климатските промени во наставната практика, недостаток кој воспитувачките го надополнуваат самоиницијативно со помош на интернет-извори како главен ресурс на активности за **изработка на предмети од рециклиран материјал, еколошки акции (чистење, садење), изработка на различни предмети, одбележување на денови на екологијата, на природата, работилници, експерименти -демонстрации на одредени појави, посета на институција од интерес, екоградини и катчиња, јавни настани, претстави и презентации, едукативни видеа** итн. Но, овие активности и нивниот обем, според воспитувачките, **не е доволен за да се подигне свеста, да се информираат и да се инволвираат децата активно да се грижат за животната средина. За да се постигне** тоа, воспитувачките сметаат дека, пред сè, е потребно **да се**

организираат обуки и семинари кои ќе им овозможат стекнување соодветно знаење, но многу повеќе компетенции за пренос на зеленото знаење и вештините кон децата, да се организираат повеќе активности надвор од градинките, да се создадат капацитети како експериментални занимални и истражувачки центри каде што децата ќе може да експериментираат, набљудуваат и да учат на тој начин, да се изготват **прирачници** со активности, да се набават материјали за реализирање на активности.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Министерство за труд и социјална политика, (2014). Програма за рано учење и развој.

Достапна на: [Програма за рано учење и развој](#)

Министерство за труд и социјална политика (2015). Упатство за користење на активностите од програмата за рано учење и развој за стекнување на здрави животни навики и безбедно однесување кај децата од предучилишна возраст во установите за згрижување и воспитување деца.

Достапно на: [Упатство за користење на активностите од програмата за рано учење и развој за стекнување за здрави животни навики и безбедно однесување кај децата од предучилишна возраст во установите за згрижување и воспитување деца.](#)

Министерство за труд и социјална политика (2015). Упатство за реализација на програмата за рано учење и развој и достигнување на стандардите за рано учење и развој преку вклучување на

традиционални игри во установите.

Достапно на: [Упатство за реализација на програмата за рано учење и развој и достигнување на стандардите за рано учење и развој преку вклучување на традиционални игри во установите.](#)

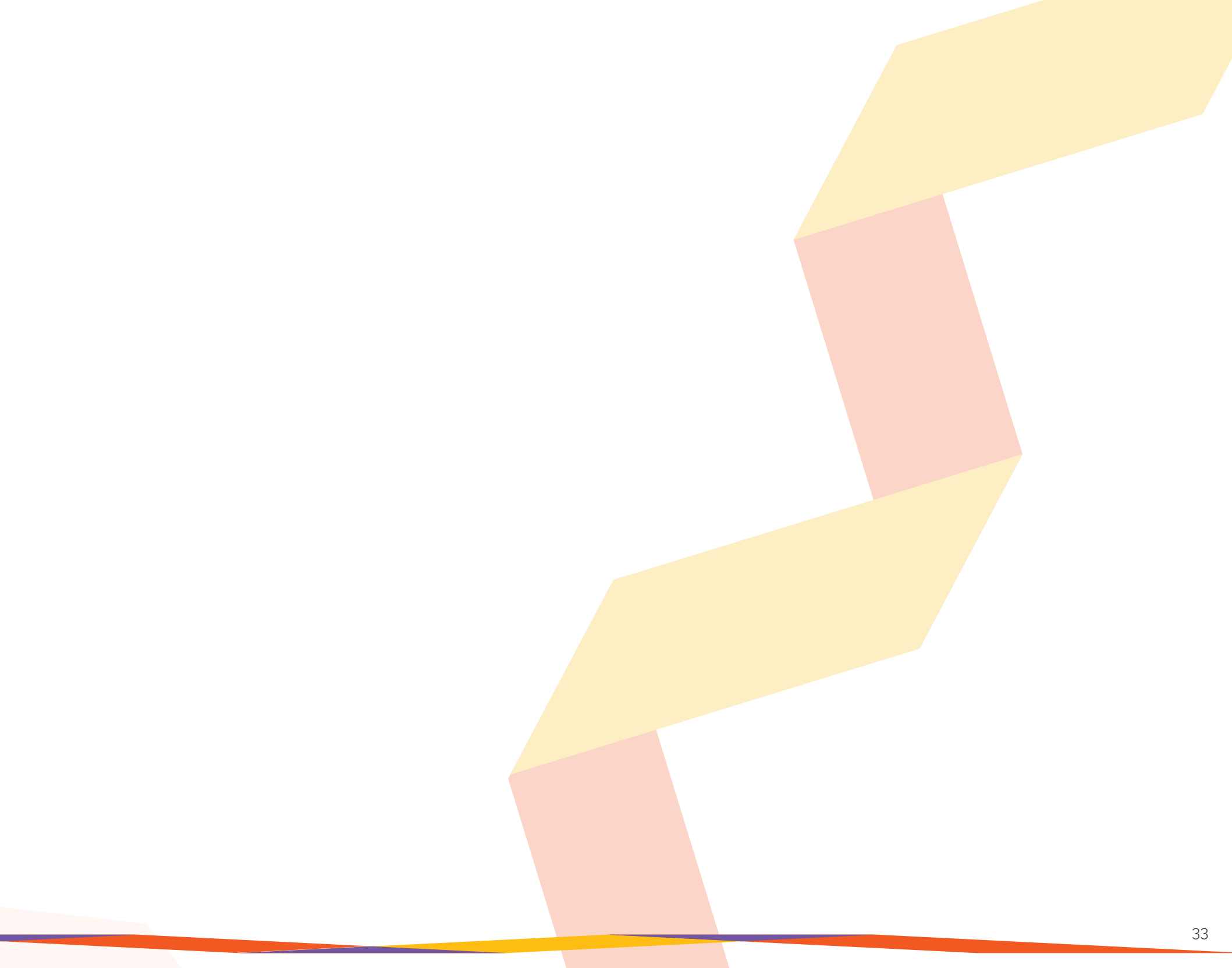
Поленаковиќ, Р. 2021. Анализа на вклученоста на климатските промени во образованието. UNDP.

Достапно на: [Анализа на вклученоста на климатските промени во образованието UNDP.](#)

Јовановска, М. 2020. Застапеност на образованието за климатски промени во основното образование во РСМ. Здружение за одржлив развој и заштита на животната средина, Гоу грин, Скопје, а финансирано од Фондацијата Хајнрик Бол, Сараево, во рамките на проектот „Младите за образование за климатски промени и квалитетен воздух“.

Достапно на: [Застапеност на образованието за климатски промени во основното образование во РСМ.](#)

Јовановски, А. 2019. Зелена економија и зелени работни места во Република Северна Македонија. Необјавен магистерски труд. Институт за бизнис-економија.

АНАЛИЗА НА ЗАСТАПЕНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ И ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО НАСТАВНИТЕ ПРОГРАМИ И НАСТАВНАТА ПРАКТИКА ВО ПРЕДУЧИЛИШНОТО ОБРАЗОВАНИЕ